

Bernadeta Lelonek-Kuleta

UZALEŻNIENIE OD GRANIA HAZARDOWEGO W
RODZINIE NA TLE WYBRANYCH KULTUR

ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД АЗАРТНИХ ІГОР В РОДИНІ
НА ПРИКЛАДІ ОКРЕМИХ КУЛЬТУР

Wprowadzenie

Rodzina w obecnych czasach nieustannie musi zmagać się z wieloma wyzwaniami oraz zagrożeniami. Z jednej strony dotyczą ją liczne braki – miejsc pracy, opieki socjalnej, niewydolnej służby zdrowia, z drugiej natomiast paradoksalnie niebezpieczne okazują się przeróżne „nadmiary”. Na temat zagrożenia tzw. nałogową osobowością pisał m.in. pionier w dziedzinie terapii uzależnienia od alkoholu – Jerzy Mellibruda¹, szeroko zjawisko to opisali Anna Dodziuk i Leszek Kapler w książce „Nałogowy człowiek”². Streszczając najkrócej wymienionych autorów wymienić można następujące tezy: współczesny człowiek utożsamiając szczęście z przyjemnością szuka sposobów natychmiastowego wzbudzenia w sobie pozytywnych dla niego stanów, co dają mu różne, z natury swojej prawidłowe i normalne życiowe czynności (jedzenie, seks, praca)³; współczesna kultura podsuwa model życia oparty na szybkich i prostych rozwiązaniach, ignorując długoterminowe ich skutki (np. jesteś głodny – zjedz batonik, brak mowy o zagrożeniu otyłością; chcesz być bogaty – spróbuj szczęścia w loterii, brak mowy o stracie pieniędzy, ryzyku uzależnienia od grania)⁴; powtarzanie jednego schematu zachowania, jako sposób regulowania własnych stanów emocjonalnych, prowadzi do zatracenia umiejętności czerpania pozytywnych uczuć z innych obszarów życia, przez co człowiek staje się z czasem niewolnikiem nałogu, bez którego zaczyna cierpieć⁵.

Te opisane powyżej prawidłowości odnoszą się do różnych zachowań, w tym do grania hazardowego. Aktywność będąca początkowo zwykłą rozrywką może

¹ Dr Bernadeta Lelonek-Kuleta – adiunkt w Katedrze Zdrowia Publicznego Instytutu Nauk o Rodzinie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

² A. Dodziuk, L. Kapler. *Nałogowy człowiek*. Warszawa: IPZ PTP 2007.

³ J. Mellibruda, Z. Sobolewska-Mellibruda. *Integracyjna psychoterapia uzależnień*. Warszawa: IPZ PTP 2006 s. 11-12.

⁴ A. Dodziuk, L. Kapler. *Nałogowy człowiek* s. 12-13.

⁵ J. Mellibruda, Z. Sobolewska-Mellibruda. *Integracyjna psychoterapia uzależnień* s. 13.

prowadzić do uzależnienia niosącego ze sobą cały szereg wielowymiarowych negatywnych konsekwencji. Skoncentrowanie się jedynie na problemach finansowych stanowi poważne uproszczenie problemu nałogowego grania. Uzależnienie od hazardu przynosi szkody także w sferze psychologicznej, biologicznej, społecznej i duchowej gracza, jak również jego najbliższego otoczenia. Artykuł ma na celu ukazanie konsekwencji patologicznego hazardu, jakich doświadcza rodzina. Analiza zjawiska będzie dodatkowo pogłębiona o różnice w doświadczaniu problemu uzależnienia od grania przez członków różnych kultur i narodów.

1. Hazard patologiczny – istota zaburzenia

Hazard patologiczny, nazywany też uzależnieniem od grania hazardowego, nałogowym, czy kompulsywnym graniem, stanowi zaburzenie zdrowia psychicznego, zaliczone w najnowszej edycji klasyfikacji zaburzeń psychicznych Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego z 2013 roku (DSM-V) do kategorii zaburzeń związanych z nadużywaniem substancji i zachowań (*Substance-Related and Addictive Disorders*)⁶. Tym samym, jako jedyne spośród szeregu aktualnie wymienianych tzw. uzależnień od czynności, posiada „pełnoprawny” status takiego właśnie uzależnienia. Sformułowane zostały kryteria diagnostyczne dla tego zaburzenia, spośród których, w stosunku do poprzednich edycji klasyfikacji, wyeliminowano kryterium popełniania czynów niezgodnych z prawem, w celu zdobycia pieniędzy na hazard. Poza tym, prezentują się one następująco:

A. Uporczywe i nawracające problematyczne zachowania hazardowe prowadzące do klinicznie istotnych zaburzeń lub dystresu, przejawiające się występowaniem u jednostki na przestrzeni minionych 12 miesięcy czterech lub więcej z następujących:

1. Odczuwa potrzebę grania wzrastającą ilością pieniędzy w celu uzyskania pożądanego poziomu ekscytacji.
2. Doświadcza niepokoju lub rozdrażnienia w sytuacji ograniczenia lub zaprzestania grania.
3. Podejmował/a wielokrotnie nieskuteczne wysiłki w celu kontrolowania, ograniczenia lub zaprzestania grania.
4. Często jest zaabsorbowany/a hazardem (np. nieustannie rozpamiętuje minione doświadczenia grania, planuje dalsze granie, wymyśla sposoby zdobycia pieniędzy na granie).
5. Często gra, kiedy jest w złym nastroju (np. bezsilność, poczucie winy, lęk, depresja).
6. Po przegraniu pieniędzy często powraca kolejnego dnia, by je odzyskać („odegrać”).

⁶ American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Fifth Edition* (2013).

7. Kłamię, aby ukryć rzeczywisty poziom zaangażowania w hazard.
8. Z powodu grania zagrożone lub utracone są jego/jej znaczące relacje, praca, nauka, kariera.
9. Liczy na innych, aby zdobyć pieniądze w celu ratowania rozpaczliwej sytuacji finansowej spowodowanej przez hazard.

B. Zachowanie hazardowe nie może być lepiej wyjaśnione przez epizod maniakalny⁷.

Cztery i pięć pozytywnych odpowiedzi wskazuje na średnie nasilenie problemu, 6-7 – umiarkowane nasilenie problemu, 8-9 – poważne nasilenie problemu patologicznego hazardu.

Rozwój uzależnienia od hazardu ma „klasyczny” przebieg, tzn. w dużej części przypadków zaburzenie pojawia się w podobny sposób. Pierwsze doświadczenia z hazardem mają często charakter towarzyski i rekreacyjny. Osoby grają przy okazji wyjścia ze znajomymi lub dla rozrywki. W wielu przypadkach pierwszym doświadczeniem gry towarzyszy tzw. „znacząca wygrana”⁸. Wielkość takiej wygranej dla każdego gracza jest inna, stąd nie można określić, jaka wygrana stanowi „niebezpieczeństwo” uzależnienia się. Ważne jest, aby w konkretnej osobie wywołała silne emocje, które później będą przywoływały to wydarzenie (może to być, 50, 100 czy 5000 zł). Taka wygrana stymuluje do powrotu w miejsce gry i do kontynuowania jej. Pierwszą fazą, przez którą przechodzi gracz, stanowi tzw. fazę wygranych⁹. Osoba zaczyna wierzyć w swoje szczególne umiejętności „hazardowe”, szuka najlepszych sposobów grania, wierzy w swój szczęśliwy los. Kontynuowanie hazardu nieuchronnie przynosi jednak straty, które gracz początkowo ignoruje bądź przypisuje je przypadkowym okolicznościom, nadal wierząc w swoje umiejętności („byłem dziś w złym nastroju, to dlatego przegrałem, muszę wrócić jutro”)¹⁰. Straty kumulują się, a gracz tworzy w sobie szereg błędnych przekonań, które pozwalają mu kontynuować granie (np. minimalizuje straty). Faza druga – strata, to pojawienie się kłamstw (by ukryć przegrane przed bliskimi), prowadzenie podwójnego życia (zwyczajny mąż i ojciec oraz pozbawiony kontroli nad swoim zachowaniem hazardzista), sukcesywne zadłużanie się (pożyczanie pieniędzy na grę, aby „odegrać” straty). Problemy w tej fazie zaczynają się nawarstwiać, ale gracz zaprzecza im i nadal w hazardzie poszukuje sposobu ich rozwiązania. Jego zmienione zachowanie zaczyna być coraz bardziej widoczne dla otoczenia, które jednak najczęściej nie zna jego przyczyn. Gracz stopniowo

⁷ Tamże s. 585.

⁸ Informację tę potwierdzają także doświadczenia pracy z patologicznymi hazardzistami autorki artykułu.

⁹ R. Custer. *When luck runs out: Help for compulsive gamblers and their families*. New York: Facts on File 1985.

¹⁰ C. Boutin, R. Ladouceur. *Y a-t-il un joueur dans votre entourage?* Montréal: Les Éditions de l'Homme 2006.

coraz bardziej zapęta się w spirale gry (przegrane – pożyczanie pieniędzy na grę – kolejne przegrane itd.), może posunąć się do czynów niezgodnych z prawem – kradzież pieniędzy z pracy, lub też zastawiać wartościowe przedmioty z domu¹¹. Kontynuowanie takiego stanu rzeczy prowadzi nieuchronnie do fazy utraty nadziei lub rozpacz¹². Hazardzista zaczyna rozumieć, że to granie pograża go w problemach i nie przyniesie ono ich rozwiązania. Nagromadzone długi są już wtedy tak wysokie, że gracz traci nadzieję na ich spłatenie, czuje się w sytuacji bez wyjścia. Na tym etapie dopiero większość graczy przyznaje się do problemu, częściej jednak wypływa to z jakiegoś przypadkowego zdarzenia, np. znalezienia przez bliską osobę wezwania do spłaty z banku, niż z ich własnej inicjatywy. Niektórzy decydują się przyznać do wszystkiego licząc na pomoc rodziny w ratowaniu sytuacji finansowej. Niemały odsetek graczy w tej fazie poddaje się rozpacz i podejmuje próbę samobójczą. Szacuje się, że uzależnienie od hazardu niesie ze sobą najwyższe ryzyko samobójstwa spośród innych uzależnień¹³. Na tym też etapie hazardziści trafiają do specjalistów oferujących pomoc. Rzadziej jednak jest to ich autonomiczna decyzja, częściej ultimatum postawione przez bliskich. Paradoksalnie duża część hazardzistów nadal jeszcze wierzy w wygraną¹⁴. Ważna jest świadomość, że patologiczny hazard jest zaburzeniem zdrowia psychicznym o charakterze chronicznym. Oznacza to, że zwykle postanowienie o zerwaniu z graniem nie wystarczy, by rzeczywiście z nim zerwać. Konieczna jest współpraca ze specjalistą i nabycie odpowiednich umiejętności, aby problem nie odnowił się. W każdym hazardziście pozostaje bowiem podwyższona podatność na rozwój tego, ale także innych uzależnień¹⁵.

2. Problem uzależnienia od hazardu w Polsce

Zaangażowanie obywateli danego kraju w hazard uzależnione jest od różnych czynników, do których można zaliczyć regulacje prawne (legalizacja lub zakaz konkretnej gry), rozwój nowych technologii (hazard on-line), czy dostępność gier. W Polsce w roku 2012 zarejestrowanych było 6 534 punktów z automatami do gry o niskich wygranych, w których użytkowano 12 542 automatów, 219 salonów gry z 7603 automatami do gry oraz 33 kasyna gry.

¹¹ R. Custer. *When luck runs out: Help for compulsive gamblers and their families*.

¹² R. Ladouceur, C. Boutin. (2006). *Y a-t-il un joueur dans votre entourage?*

¹³ S. Sullivan. *Why compulsive gamblers are at high suicide risk*. "Community Mental Health in New Zeland" 8: 1994 s. 40-47.

¹⁴ R. Ladouceur, C. Sylvain, C. Boutin, C. Doucet. *Le jeu excessif, comprendre et vaincre le gambling*. Québec: Les Éditions de l'Homme 2004.

¹⁵ J.M. Costes, M. Pousset, V. Eroukmanoff, O. Le Nezet, J.B. Richard, R. Guignard, F. Beck, P. Arwidson. *Les niveaux et pratiques des jeux de hasard et d'argent en 2010*. "Tendances" 77:2011 s. 1-8; M. Guillou-Landréat, M. Grall-Bronnec, J.L. Vénisse. *Addictions comportementales*. "Presse Médicale" 41:2012 s. 1271-1275.

Dochody państwa z tytułu podatku od gier wyniosły w 2012 roku 1 441,63 mln zł, na co w największym stopniu złożył się podatek od gier liczbowych, od automatów o niskich wygranych prowadzonych w punktach oraz od automatów prowadzonych w salonach gier¹⁶.

Dane dotyczące skali i charakteru patologicznego hazardu w Polsce na obecną chwilę nie są obszerne. Najwięcej informacji dostarczają wyniki badań przeprowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej w 2012 roku. Pokazują one, że blisko jedna czwarta Polaków w wieku powyżej 15 lat grała na pieniądze na przestrzeni 12 miesięcy (23,5%). Najwięcej osób, bo 20,5% deklaruje grę w Totalizatorze Sportowym (Lotto itp.), pozostałym grom oddaje się niewielki odsetek Polaków – zdraпки – 3,7%, loterie/konkursy SMS – 2,1%, automaty do gier o niskich wygranych – 1%, zakłady bukmacherskie „naziemne” – 0,8%, karty prywatnie (poza Internetem) – 0,7%, gry i zakłady w Internecie – 0,6%, gry w kasynie (poza Internetem) – 0,4%, wyścigi zwierząt na torze – 0,1%. Częściej grają mężczyźni (58,4% spośród wszystkich graczy) niż kobiety (41,6%), ze względu na wiek przeważa grupa 55-64 lata (21,5%) oraz 25-34 lata (19,6%), najczęściej grają mieszkańcy wsi (28,6%), osoby o wykształceniu średnim (38,5%), osoby zarabiające powyżej 2000 PLN miesięcznie (33,2%), emeryci (19,6%) i robotnicy wykwalifikowani (14,6%). Wśród graczy dominują osoby uczestniczące raz w tygodniu w praktykach religijnych (45,7%), najmniej osób mocno zaangażowanych w praktyki religijne (kilka razy w tygodniu) uprawia hazard (2%)¹⁷.

Biorąc pod uwagę zagrożenie uzależnieniem od grania, dotyczy ono blisko 3,7% dorosłych Polaków, natomiast poważnych problemów w związku z graniem doświadcza 0,2% dorosłego społeczeństwa Polski. Szacunki dotyczące osób grających niepokoją jeszcze bardziej, ponieważ zagrożonych uzależnieniem od hazardu jest 15% graczy (dwukrotnie dominują mężczyźni), a uzależnionych 1% spośród nich. Najbardziej zagrożeni uzależnieniem są gracze najmłodszy z badanych – 18-24 lata, szczególnie jednak osoby poniżej 18 r. ż. Uzależnieniu od hazardu sprzyja zamieszkiwanie w mieście liczącym od 20 do 500 tysięcy mieszkańców, osiągnięcie bardzo niskich dochodów (poniżej 750 PLN miesięcznie), brak zaangażowania w praktyki religijne, wykształcenie podstawowe, zatrudnienie w branży usług lub status emeryta¹⁸.

Różnorodne są motywy sięgania do hazardu. Polacy najczęściej grają w celu zasilenia budżetu domowego (41%), przeczuwając, że będą mieli szczęście

¹⁶ Ministerstwo Finansów (2013). *Informacja o realizacji ustawy o grach hazardowych w 2012 roku*. Warszawa: Ministerstwo Finansów, dostęp 20.06.2014 na <http://www.mf.gov.pl>.

¹⁷ B. Badora, M. Gwiazda, M. Herrmann, J. Kalka, J. Moskalewicz. *Oszacowanie rozpowszechnienia oraz identyfikacja czynników ryzyka i czynników chroniących w odniesieniu do hazardu, w tym hazardu problemowego (patologicznego) oraz innych uzależnień behawioralnych*. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej 2012.

¹⁸ Tamże.

(25,2%), chcąc sprawić sobie „ekstra” wydatek (podróż, samochód) (22,3%), aby zabić czas (17,7%), doświadczyć emocji związanych z grą (16,7%), aby zredukować problemy finansowe (14,8%), z przyzwyczajenia (6,3%), dla towarzystwa (3%), uspokojenia się (1,6%)¹⁹. Motywy grania różnią osoby uprawiające hazard rekreacyjnie oraz uzależnione od niego. Okazuje się, że gracze patologiczni częściej grają z motywów finansowych („aby wygrać”) oraz w celu zapomnienia o trudnościach życia codziennego, natomiast hazardziści rekreacyjni częściej szukają w graniu sposobu spędzenia czasu wolnego oraz rozrywki²⁰.

Uzależnienie od hazardu nie jest problemem elitarnym, jak pokazują przytoczone dane. Dotyczyć może każdego, bez względu na wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania itd. Ta sama prawidłowość odnosi się do zmiennych natury psychologicznej. Jakkolwiek uzależnić mogą się różne typy ludzi, pewne cechy mogą „sprzyjać” rozwojowi tego zaburzenia. W populacji dorosłych Polaków należą do nich m.in. podwyższona neurotyczność, obniżona ugodowość oraz obniżona sumienność mierzone kwestionariuszem NEO-FFI, obniżona samoocena, obniżona samokontrola, nieumiejętność odraczania gratyfikacji, obniżone przystosowanie osobiste, obniżone zdolności przywódcze, obniżone umiejętności interpersonalne, niska odporność na stres, skłonności hedonistyczne, niski poziom empatii, a także zaburzenia poznawcze wyrażające się błędnym postrzeganiem zjawiska przypadku²¹.

3. Rodzina wobec uzależnienia od hazardu

Hazard patologiczny, jak każde zaburzenie dotykające członka rodziny, zakłóca funkcjonowanie jej całej i sprawia, że staje się ono dysfunkcyjne²². Szacuje się, że konsekwencje uzależnienia od hazardu ponosi od 7 do 10 osób pozostających w różnych relacjach z graczem²³. Według B. Woronowicza rodzina, w której patologiczny hazard występuje, koncentruje całą swoją energię na próbach wpływania na zachowania grającego jej członka oraz kontrolowania i zapobiegania jego aktywności hazardowej. To wszystko sprawia, że zaniedbane zostają pozostałe obszary życia rodzinnego, do których należy m.in. wychowywanie dzieci²⁴.

¹⁹ Tamże.

²⁰ B. Lelonek-Kuleta. *Psychospołeczne korelaty uzależnień od gier hazardowych*. Lublin: TN KUL 2012.

²¹ Tamże.

²² D. Korn, L. Tepperman. *At Home with Gambling*. Ontario Problem Gambling Research Centre 2003.

²³ B. Wojewódzka, K. Dąbrowska. *Gra, zabawa czy nałogowe granie?* Warszawa: PAMPAMEDIA 2011 s. 67.

²⁴ B. Woronowicz. *Hazard i rodzina. W: B. Woronowicz, Hazard, historia, zagrożenia i drogi wyjścia*. Poznań: Media Rodzina Sp. z o.o 2012.

Dzieci patologicznych hazardzistów ponoszą wiele negatywnych konsekwencji grania. Badania potwierdzają, że dotyczą ich istotnie częściej problemy zdrowia emocjonalnego i psychicznego w życiu dorosłym niż tych, które wychowały się w zdrowych rodzinach²⁵. Przede wszystkim doświadczają w domu rodzinnym ciągłego napięcia spowodowanego kłótniami między rodzicami, a także nieobecności fizycznej i psychologicznej uzależnionego rodzica²⁶. Często nieobecny psychologicznie jest także rodzic nieuzależniony, który zaabsorbowany jest problemem partnera. Reakcją dzieci na taką sytuację może być chęć zwrócenia na siebie uwagi poprzez negatywne zachowania, np. problemy w szkole. Wśród emocji doświadczanych przez dzieci dominuje złość, żal, poczucie odrzucenia, a także poczucie winy, na bazie których rozwijają się stany depresyjne i zaburzenia lękowe²⁷. Na te doświadczane trudności nakładają się kolejne, jak np. odsunięcie się członków dalszej rodziny np. z powodu pozaciąganych u nich długów przez gracza. Jest to dużym obciążeniem dla dzieci, które w takim położeniu jeszcze bardziej potrzebują oparcia w innych osobach oraz zdrowych wzorców dorosłych²⁸. Nieustannie doświadczane emocje lęku i stany depresyjne predysponują młodych ludzi do częstszego sięgania po substancje psychoaktywne, bardziej „intensywnego” ich przyjmowania oraz szybszego uzależniania się²⁹.

W zmaganiu się rodziny z uzależnieniem od grania jej członka zauważyć można pewne prawidłowości. Na początku ma miejsce zaprzeczanie problemowi przez wszystkich jej członków, następnie ukrywanie go i próba minimalizowania konsekwencji „na własną rękę” (spłacanie długów itp.). Z powodu kumulujących się problemów pojawiają się konflikty, narasta chaos i poczucie bezradności. Członkowie rodziny czują się zranieni i oszukani, nierzadko także winni problemów. Kolejne kryzysy mogą skłaniać do poszukiwania pomocy przez partnera gracza, który często przejmuje odpowiedzialność za całą rodzinę i coraz bardziej odsuwa się od gracza, a z czasem wyklucza go z życia rodziny, co ostatecznie ją dezorganizuje. Sytuacja rodziny z patologicznym hazardem jest o tyle specyficzna i trudna, że granie nie budzi tak jednoznacznie negatywnych ocen, jak alkohol, czy narkotyki. Zdarza

²⁵ B.A. Browne, D.J. Browne. *Predictors Of Lottery Gambling Among American College Students*. „The Journal of Social Psychology” 134(3):1993 s. 339-347.

²⁶ P. Darbyshire, C. Oster, H. Carrig. *The Experience of Pervasive Loss: Children and Young People Living In a Family Where Parental Gambling Is a Problem*. „Journal of Gambling Studies” 17(1):2001 s. 23-45.

²⁷ H.R. Lesieur, J. Rothschild. *Children of Gamblers Anonymous Members*. „Journal of Gambling Behaviour” 5(4):1989 s. 269-281.

²⁸ A. Moskovitch. *Mettre en jeu l'avenir (de nos enfants). Les jeux de hazard, un enjeu de politique familiale*. Ottawa Ontario: L'Institut Vanier de la famille 2006.

²⁹ D.R. Jacobs, A.R. Marston, R.D. Singer, K. Widaman, T. Little, J. Veizades. *Children of Problem Gamblers*. „Journal of Gambling Behaviour” 5(4):1989 s. 261-267.

się, że rodzina ma nadzieję na dużą wygraną, która rzekomo rozwiąże problemy finansowe. Taka postawa podtrzymuje uzależnienie, w sytuacji którego wygrana jest tylko krokiem do pogłębiania się problemu³⁰.

Rodzina, w której występuje problem nałogowego grania, przechodzi określone fazy, opisane przez Boutina i Ladouceura³¹. Pierwsza to faza wątpliwości, w której najogólniej mówiąc, zmienione zachowanie gracza zaczyna wzbudzać niepokój bliskich, jednak najczęściej nie mają podejrzeń, co do przyczyn tych zmian. Często zdarza się, że partnerka gracza podejrzewa go o zdradę, o czym świadczą mogą późniejsze powroty z pracy, znikanie na noc, tajemniczość, widoczne w nim napięcie, zamykanie się w sobie, drażliwość, unikanie rozmów. Fazę wątpliwości podtrzymują zjawiska typowe dla bliskiego związku, do których należy m.in. pragnienie podtrzymania zaufania do partnera i unikanie podejrzliwości, skłonność do niedramatyzowania (nie szukania „dziury w całym”), poczucie winy związane np. ze złym traktowaniem grającego partnera wcześniej, brak zewnętrznych oznak nałogu, dobra sytuacja finansowa (i nie dostrzeganie osłabiania budżetu domowego). Kolejna jest faza stresu, którą nasila stałe poczucie niepewności (znikanie partnera, jego tajemniczość), poczucie winy oraz klótnie wynikające z podejmowania prób otwartej rozmowy, kończące się najczęściej klótniami, oskarżeniami czy szantażowaniem. W fazie tej dominują silne negatywne emocje oraz uruchamiają się podstawowe instynkty przetrwania, np. paraliż, ucieczka czy walka, prowokujące zachowania działające jeszcze bardziej destrukcyjne dla związku. W fazie ostatniej – wyczerpania, dominuje bezradność (wyuczona), poczucie bezsensu, bądź też wściekłość czy brak nadziei³².

Życie z partnerem uzależnionym od hazardu bardzo mocno wyczerpuje emocjonalnie. Partnerzy nieuzależnieni często poświęcają się w różnych wymiarach swojego życia, aby ratować równowagę systemu rodzinnego. Przykładowo, według badań dwie trzecie partnerów poświęca swoje oszczędności na spłacenia długów, natomiast blisko połowa oddaje na ten cel swoje dochody³³. W rodzinie pojawia się szereg problemów, wśród których badacze wymieniają: przemoc psychiczną i fizyczną, próby samobójcze, rozwój uzależnień itp.³⁴. Badania wykazują także nieustanne konflikty, stałe nasilanie się dystresu, obniżoną satysfakcję z życia, z relacji małżeńskiej, poczucie uniemożliwienia rozwoju osobistego³⁵. Wśród negatywnych skutków grania

³⁰ B. Woronowicz. *Hazard i rodzina. W: B. Woronowicz. Hazard, historia, zagrożenia i drogi wyjścia*. Poznań: Media Rodzina Sp. z o.o. 2012.

³¹ C. Boutin, R. Ladouceur. *Y a-t-il un joueur dans votre entourage?* Québec: Les Éditions de l'Homme 2006.

³² Tamże.

³³ D. Korn, L. Tepperman. *At Home with Gambling* s. 18.

³⁴ A. Moskovitch. *Mettre en jeu l'avenir (de nos enfants)*.

³⁵ C.J. Hudak, R. Varghese, R.M. Politzer. *Family, marital, and occupational satisfaction for recovering pathological gamblers*. "Journal of Gambling Behavior" 5:1989 s. 201-210.

hazardowego, których doświadcza rodzina, wymienia się także problemy zdrowia psychicznego, emocjonalnego, somatycznego, zaburzenia samooceny, obniżenie umiejętności radzenia sobie, zaburzenie ról, nasilenie ryzyka samobójstwa, kłamstwa, manipulacje³⁶.

Bez odpowiedniego wsparcia partner gracza w dużym stopniu narażony jest na rozwój tzw. współuzależnienia, czyli zespołu objawów zaburzających zdolności konstruktywnego radzenia sobie. B. Woronowicz wymienia charakterystyczne objawy współuzależnienia w patologicznym hazardzie: funkcjonowanie w rytmie grania hazardzisty, obsesyjne kontrolowanie go, pomaganie i nadmierne opiekowanie się nim (w tym niedopuszczanie do tego, aby ponosił konsekwencje swojego grania i własnych nieodpowiedzialnych decyzji), wysoka tolerancja na różnego rodzaju patologiczne zachowania hazardzisty, z jednoczesnym występowaniem poczucia winy i poczucia małej wartości oraz wyraźnym zaniedbywaniem samego siebie, częste zaprzeczanie faktom (zwłaszcza temu, że partner jest uzależniony) i stosowanie zasady, że „rodzinnych brudów nie pierze się na zewnątrz”³⁷.

4. Różnice kulturowe w doświadczaniu problemu patologicznego hazardu przez rodzinę

Problem uzależnienia od grania opisywany jest najczęściej w kontekście kultury europejskiej lub północnoamerykańskiej. W świetle badań okazuje się jednak, że czynnik kulturowy odgrywa bardzo istotną rolę zarówno, jeżeli chodzi o stosunek ludzi do gier hazardowych, jak i nasilenie aktywności hazardowej oraz przebieg rozwoju uzależnienia od grania³⁸. Różnice te są istotne nie tylko z naukowego punktu widzenia, ale przede wszystkim powinny być uwzględniane w organizowaniu pomocy dla przedstawicieli różnych kultur, uzależnionych od hazardu. Paragraf ma na celu przybliżenie głównych różnic w doświadczaniu hazardu oraz uzależnienia od niego w wybranych kulturach.

Chiny

Chińczycy najczęściej uprawiają hazard w towarzystwie przyjaciół, nieco rzadziej – partnerów życiowych (partner, małżonek) lub innych członków rodziny. Hazard uważają równie często za grę opartą na ryzyku, jak również umiejętnościach, doświadczeniu i inteligencji. Większość ankietowanych osób nie widziała swoich rodziców uprawiających hazard w domu czy poza nim, nie słyszała także o tym. Blisko jedna piąta badanych przyznaje, że

³⁶ www.jeu-aiderreference.qc.ca; www.problemgambling.ca.

³⁷ B. Woronowicz. *Hazard i rodzina* s. 181.

³⁸ E. Papineau. *Le jeu pathologique dans la communauté chinoise, une vision anthropologique*. *Loisir et Société*, 24(2)2001 s. 557-582.

ktoś w rodzinie ma problem z graniem hazardowym³⁹. Blisko 16% badanych niepokoi własne granie, a przedmiotem niepokoju jest głównie sfera finansowa. Badania dotyczące aktywności hazardowej wśród Chińczyków prowadzone były najczęściej wśród emigrantów (w tym duża część w Kanadzie). Problem hazardu w Chinach przez długi czas był tematem tabu, traktowano go jak zjawisko „niegodne” zainteresowania naukowego, w związku z czym przez długi czas naukowcy pomijali je⁴⁰. Badania kanadyjskie wykazały tymczasem, że nasilenie patologicznego grania jest wyższe w grupie mniejszości chińskiej niż w populacji całego Québecu⁴¹. Poza tym pokazały one, że pomoc oferowana uzależnionym graczom okazuje się nieadekwatna dla hazardzistów chińskich, którzy nie korzystają z niej pomimo wyrażania zainteresowania i otwartości na taką pomoc⁴². Wśród przeszkód wymieniają przede wszystkim niedostępność – barierę językową oraz różnego rodzaju bariery kulturowe⁴³.

Bariery o charakterze kulturowym wynikają ze specyfiki społeczeństwa chińskiego wyrażającej się m.in. jego konfucjańskim charakterem. Polega on najogólniej mówiąc na silnej determinacji zachowania obywateli przez wymogi rodziny oraz kolektywu⁴⁴. W takim społeczeństwie obywatele mają poczucie, że większość decyzji, jakie podejmują w życiu nie zależy od nich, ale jest zdeterminowana przez czynniki zewnętrzne. Badania wykazują ponadto, że u Chińczyków częściej występuje zewnętrzna lokalizacja kontroli, co uzupełniałoby doskonale wcześniejszą tezę. Pomimo tego, iż Chińczycy przyczynę swoich sukcesów przypisują przede wszystkim własnej ciężkiej pracy, w przypadku niepowodzeń odpowiedzialność zrzucają jednak często na wpływ niekorzystnych sił, przeznaczenie czy pech⁴⁵. Według badaczy hazard zapewnia Chińczykom iluzyjne poczucie kontroli, którą sprawują nad swoim życiem, pozwala im w sposób symboliczny poczuć się „panami” własnego losu⁴⁶.

Analizując stosunek Chińczyków do hazardu nie można pominąć sposobu rozumienia przez nich pojęć takich, jak: przeznaczenie, szczęście, praca czy pieniądze. W ich rozumieniu, pomyślności życiowej sprzyja *ming*, czyli przeznaczenie zapisane w niebiosach, które towarzyszy człowiekowi od

³⁹ D. Korn, L. Tepperman. *At Home with Gambling*.

⁴⁰ E. Papineau. *Le jeu pathologique...*

⁴¹ SFCGM. *Jeux et jeu problématique chez les adultes chinois du Québec: une étude exploratoire*. SFCGM, Service à la famille chinoise du Grand Montréal 1997 s. 15.

⁴² *Jeux et jeu problématique chez les adultes chinois du Québec* s. 41.

⁴³ D. Helly. *Revue des études ethniques au Québec*. Projet Métropolis, Immigration et Citoyenneté Canada 1997 s. 61.

⁴⁴ Yu 1996 za: E. Papineau. *Le jeu pathologique...*

⁴⁵ E. Papineau. *Le jeu pathologique...*

⁴⁶ Y. Hong, C. Chiu. (1988). *Sex, locus of control, and illusion of control in Hong Kong as correlates of gambling involvement*. "The Journal of Social Psychology" 128:1988 z. 5 s. 671.

urodzenia aż do śmierci. Każdy człowiek posiada dobry lub zły *ming*, który determinuje jego los. Pomimo tego, iż Chińczycy swój sukces zawdzięczają własnej ciężkiej pracy, wierzą oni, że wszystkim kieruje siła wyższa, bez której ich wysiłek nie miałby sensu. Wyraża to przysłowie „Pomóż sobie samemu, a niebo będzie ci sprzyjać” (czyli – pracuj, bo dzięki temu niebo zapewni ci dobry los, który jest tobie przypisany). To właśnie przeznaczenie sprawia, że życie dwóch osób urodzonych w takich samych warunkach, żyjących według tych samych zasad i przestrzegających tych samych norm, będzie się różniło, jeżeli chodzi o sukces życiowy. Chińczycy od wieków próbowali odczytywać wyroki boskie z różnych znaków i symboli, temu celowi służyło także granie hazardowe. Wynik gry hazardowej pozwalał poznać, czy los sprzyja osobie czy też nie. Wygrane w hazardzie wskazywały na pomyślność także w przyszłości, w różnych sferach życia⁴⁷. Na postrzeganie hazardu przez Chińczyków duży wpływ ma także obecna od wieków w ich kulturze numerologia, czyli przypisywanie cyfrom szczególnego znaczenia⁴⁸. Ponadto religia Chińczyków przyjmuje istnienie wielu bóstw, którym należne są ofiary. Badanie Chińczyków na Malezji wykazało, że stawki w grze hazardowej traktowane są przez nich, jako publiczne ofiary złożone Buddzie, któremu w ten sposób oddana jest cześć. Nawet, jeśli pieniądze zostaną przegrane, nie traktuje się tego, jak straty, ale jako symboliczną inwestycję w pomyślność swej rodziny⁴⁹.

Dużą rolę w wyjaśnianiu skłonności do nadmiernego grania w tej grupie odgrywa także znaczenie autorytetu w kulturze Chin. W Chinach czy Wietnamie hazard nie jest rozrywką tak powszechną jak w Ameryce czy Europie. Uprawiany jest najczęściej prywatnie, natomiast legalny ma miejsce sporadycznie, np. przy okazji dużych wydarzeń państwowych czy zbiórki charytatywnej⁵⁰. Państwo ograniczające dostęp do grania jednocześnie wyraża swoistą ocenę hazardu, który nie powinien być powszechnie dostępny. Przeciętny obywatel szanując autorytet rządzących wyraża podobne stanowisko. Inaczej rzecz ma się na emigracji, zwłaszcza w krajach, w których hazard jest ogólnie dostępny, reklamowany, a ponadto stanowi potężne źródło zasilające budżet państwa. Sytuacja taka dla emigrantów z Dalekiego Wschodu może być bardzo ambiwalentna, dla części z nich natomiast stanowi jawne przyzwolenie dla grania⁵¹.

⁴⁷ T. Duong, K. Ohtsuka. *Vietnamese Australian gamblers' view on luck and winning: A preliminary report, Developing strategic alliances: Proceedings of the 9th national association for gambling studies conference*. Gold Coast, Queensland 2000 s. 151-160.

⁴⁸ Needham, 1995, za: E. Papineau. *Le jeu pathologique...*

⁴⁹ Nonini, Basu, 1991, za: E. Papineau. *Le jeu pathologique...*

⁵⁰ E. Papineau. *Le jeu pathologique...*

⁵¹ D. Gabb. *Beliefs and value system: Understanding all Australians*. "Consumer Right Journal" 3 (1): 1998.

*Ameryka Łacińska*⁵²

Zdecydowana większość badanych mieszkańców Ameryki Łacińskiej uważa grę hazardową za grę opartą na ryzyku i szczęściu. Blisko połowa jednak widzi w hazardzie także element wpływu umiejętności i inteligencji na wynik. Większość (ponad 70%) nie widziała rodziców uprawiających hazard ani nie słyszała o tym. 17% badanych deklaruje, że rozmawiali na temat hazardu z dziadkami, ciotkami lub (częściej) z wujkami. Większość badanych traktuje hazard, jako rozrywkę raczej uprawianą ze znajomymi niż z rodziną. Mniej niż jedna trzecia badanych ma świadomość, że hazard może szkodliwie wpływać na życie rodzinne. Jedna piąta przyznaje się do własnego problemu z hazardem lub problemu członka rodziny. Niepokój badanych związany z hazardem dotyczy najczęściej utraty pracy czy problemów z prawem, rzadko trudności finansowych. Specyfiką mieszkańców Ameryki Łacińskiej jest bardzo duże zróżnicowanie jej mieszkańców, wielu z nich to imigranci wywodzący się z różnych kultur. Poza tym zróżnicowane są regulacje prawne dotyczące organizowania hazardu, w niektórych regionach jest on zakazany i uprawiany tylko prywatnie w domach. Zdecydowana większość respondentów wiąże aktywność hazardową mieszkańców Ameryki Łacińskiej z dominującą biedą, w obliczu której granie jawi się jako źródło jedynej nadziei na zmianę własnego losu. W niektórych krajach skłonności hazardowe nasila tradycja kultywowania różnych wierzeń i symboli, np. numerologia w Argentynie. Część badanych stwierdziło, że hazard jest tak integralnie wpisany w kulturę Ameryki Łacińskiej (wiara w szczęście, loteria), iż tak naprawdę istniał będzie tam zawsze.

*Karaiby*⁵³

Mieszkańcy Karaibów uprawiają najczęściej hazard samotnie (blisko połowa zapytanych). Jeżeli chodzi o granie w towarzystwie, to najczęściej są to przyjaciele, współpracownicy, znajomi, zdecydowanie rzadziej członkowie rodziny. Osoby grające często wywodzą się ze środowisk, w których hazard jest akceptowany, wybierają takie grupy i funkcjonują w nich od lat młodzieńczych. Ponad 40% badanych posiada wśród swoich bliskich znajomych osoby

⁵² Dane z: E. Papineau, S. Chevalier, D. Helly, A. Belhassen, Fu Sun, L. Campeau. *Les jeux de hasard et d'argent dans les communautés maghrébine, centreaméricaine, haïtienne et chinoise de Montréal: faits saillants*. Institut national de santé publique du Québec 2005 oraz D. Korn, L. Tepperman. *At Home with Gambling*. Ontario Problem Gambling Research Centre 2003.

⁵³ Dane z: E. Papineau, S. Chevalier, D. Helly, A. Belhassen, Fu Sun, L. Campeau. *Les jeux de hasard et d'argent dans les communautés maghrébine, centreaméricaine, haïtienne et chinoise de Montréal: faits saillants*. Institut national de santé publique du Québec 2005 oraz D. Korn, L. Tepperman. *At Home with Gambling*. Ontario Problem Gambling Research Centre 2003.

uprawiające hazard. Niewielki jednak odsetek doświadczył hazardu rodziców w domu rodzinnym lub o nim w domu słyszał (18%). Hazard postrzegany jest raczej, jako rozrywka w gronie znajomych niż rodzinna. Dla większości badanych hazard to gra oparta na ryzyku i szczęściu, jednak duża część przypisuje też znaczenie doświadczeniu (66%), inteligencji (52%), umiejętnościom (55%). Blisko jedna piąta badanych deklaruje problem własnego nadmiernego grania lub kogoś z bliskiej rodziny. Jedna czwarta pytanych przyznaje, że niepokoi ją własne granie, a przedmiotem niepokoju jest przede wszystkim sytuacja materialna. Mieszkańcy Karaibów w uprawianym przez nich hazardzie widzą przede wszystkim tradycję społecznej rozrywki. Za dominujący motyw do oddawania się jej uważają motyw finansowy z iluzyjną wiarą w dużą wygraną. Badani twierdzą, iż dopóki mieszkańcy będą doświadczali trudności finansowych, dotąd będą uprawiali hazard.

*Aborygeni*⁵⁴

Dla przedstawicieli badanej grupy Aborygenów hazard oznacza przede wszystkim grę opartą na ryzyku oraz na szczęściu, zdecydowanie rzadziej uważają hazard za grę wymagającą umiejętności czy doświadczenia. Większość badanych osób widziała w dzieciństwie rodziców uprawiających hazard w domu, słyszała o tym, albo też widziała czy słyszała o grze hazardowej rodziców poza domem. Blisko jedna piąta badanych uprawiała hazard lub rozmawiała o nim z innym członkiem rodziny (siostra, brat, ciotka). Nieco ponad połowa badanych słyszała o grającym członku rodziny, natomiast blisko połowa badanych wyraża niepokój związany z graniem członka rodziny, dotyczący głównie sytuacji finansowej. Odnosząc się do czynnika etnicznego, generalnie Aborygeni twierdzą, że wielu członków ich grupy etnicznej uprawia hazard oraz doświadcza problemów z tego powodu. Część spośród nich dopatruje się w hazardzie tradycji kulturowej, w której obstawianie prostych gier (np. chowanie przedmiotu pod jednym z trzech mokasynów) było popularne od dawna. Hazard towarzyszył także przeróżnym ceremoniom. Dodatkowo w kulturze obecne było przekonanie, że jeżeli człowiek coś straci, to na pewno kiedyś to odzyska. Część badanych stwierdza, że hazard w kulturze Aborygenów pojawił się równocześnie z Europejczykami. Respondenci twierdzą, że czynnikiem popychającym członków ich wspólnoty do grania jest ubóstwo, które dotyka dużej jej części. Hazard jawi się więc, jako szansa na odmienienie własnego losu.

⁵⁴ Dane z: E. Papineau, S. Chevalier, D. Helly, A. Belhassen, Fu Sun, L. Campeau. *Les jeux de hasard et d'argent dans les communautés maghrébine, centreaméricaine, haïtienne et chinoise de Montréal: faits saillants*. Institut national de santé publique du Québec 2005 oraz D. Korn, L. Tepperman. *At Home with Gambling*. Ontario Problem Gambling Research Centre 2003.

*Rosja*⁵⁵

Rosjanie uprawiają hazard najczęściej z przyjaciółmi i współpracownikami. Rzadziej grają z członkami rodziny. Rosjanie żyjący na emigracji w Kanadzie traktują hazard, jako środek uspołecznienia, integracji z lokalną społecznością i jej kulturą. Hazard w związku z tym jest przez nich akceptowany, a nawet postrzegany pozytywnie. Zdecydowana większość badanych w hazardzie widzi grę opartą na szczęściu oraz na ryzyku. Pomimo tego, bardzo duża część uzależnia wynik hazardu także od inteligencji (72%) oraz umiejętności (85%). Jedna czwarta badanych Rosjan słyszała o swoich rodzicach uprawiających hazard w domu lub poza nim, bądź też widziała grających rodziców. Blisko trzy czwarte ankietowanych deklaruowało posiadanie bliskiego przyjaciela, który uprawiał hazard. 20% badanych przyznało się do posiadania kogoś w rodzinie doświadczającego problemu z graniem lub do własnego z tym problemem. Tyle samo niepokoi się graniem swoich bliskich, a główny przedmiot niepokoju stanowi sfera finansowa. Z racji doświadczeń własnego kraju, w którym hazard był albo negowany, albo kontrolowany przez mafię, stosunek Rosjan do niego jest najczęściej nacechowany emocjonalnie. W badaniach respondenci często minimalizowali własną aktywność hazardową, pomimo tego, iż w rzeczywistości osiągnęli wysokie wyniki w kwestionariuszu SOGS wykazującym nasilenie uzależnienia. Wśród czynników skłaniających do grania Rosjanie, podobnie jak przedstawiciel innych grup etnokulturowych, wymieniają przede wszystkim chęć zdobycia pieniędzy (niektórzy dodają: „bez wysiłku”) i dorobienia się. Badani zwracają uwagę także na inne wymiary grania. Według nich hazard wyraża naturę Rosjan, w którą bardzo mocno wpisana jest wiara w szczęście. Poza tym gra hazardowa stanowi dla Rosja „odskocznik” od ciężkiego życia, trudności, braku sukcesów, bezowocnego wysiłku, pozwala doświadczyć dreszczu przyjemnych emocji, ekscytacji, nadziei, co pozwala dalej żyć. Inni ankietowani porównują hazard do alkoholu ze względu na to, że jedno i drugie jest drogą do oderwania się od rzeczywistości. Badani twierdzą, że Rosjanie potrzebują hazardu, że nie ma potrzeby zabierania im tej rozrywki pomimo konsekwencji, jakie niesie ona ze sobą.

5. Przykłady działań pomocowych świadczonych rodzinie z uzależnieniem od hazardu

Oferta pomocowa dla osób uzależnionych od hazardu i ich rodzin w Polsce coraz bardziej się rozwija, nadal jednak niewystarczająca jest

⁵⁵ z: E. Papineau, S. Chevalier, D. Helly, A. Belhassen, Fu Sun, L. Campeau. *Les jeux de hasard et d'argent dans les communautés maghrébine, centreaméricaine, haïtienne et chinoise de Montréal: faits saillants*. Institut national de santé publique du Québec 2005 oraz D. Korn, L. Tepperman. *At Home with Gambling*. Ontario Problem Gambling Research Centre 2003.

liczba wyspecjalizowanych placówek oraz programów terapeutycznych opracowanych dla tych właśnie osób. O ile patologiczni gracze w każdym większym mieście znajdują profesjonalną pomoc, ich partnerzy mogą mieć z tym pewną trudność⁵⁶. Wsparcie oferowane patologicznym graczom w Polsce do niedawna polegało na włączaniu ich do programów terapeutycznych wypracowanych dla osób uzależnionych od substancji, co nie zawsze okazywało się skuteczne. Dzięki utworzeniu Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych, placówki zajmujące się leczeniem uzależnień zaczęły wdrażać autorskie programy terapii dla hazardzistów, uwzględniające specyfikę doświadczanych przez nich problemów⁵⁷. Aktualnie za najbardziej skuteczne w leczeniu patologicznego hazardu uważane jest podejście poznawczo-behawioralne z elementami dialogu motywującego⁵⁸. Podejście to od wielu lat wdrażane na świecie, wykorzystywane jest także coraz częściej w Polsce⁵⁹. Istotna jest w nim praca nad tzw. błędami poznawczymi, czyli przekonaniami, które podtrzymują aktywność grania. Błędy te są sprzeczne z zasadami racjonalnego myślenia i polegają głównie na ignorowaniu zjawiska przypadku, który kieruje wynikiem w grze hazardowej. Osoba uzależniona od grania uczy się identyfikowania błędnych myśli i zastępowania ich racjonalnymi. Poza tym, uzależniony gracz uczy się identyfikowania sytuacji, w których ryzyko jego zagrania znacznie wzrasta (np. dzień wypłaty) oraz z pomocą terapeuty wypracowuje strategie radzenia sobie w tych sytuacjach. Bardzo ważna

⁵⁶ Na podstawie Raportu z badań z badań w ramach zadania Przeprowadzenie badania mającego na celu zdiagnozowanie zasobów instytucjonalnych i osobowych z zakresu profilaktyki i udzielania pomocy w zakresie uzależnień behawioralnych, w tym hazardu problemowego/patologicznego w Polsce. J. Chwaszcz, B. Lelonek-Kuleta, <http://www.kbpn.gov.pl/portal?id=1768880>, oraz nieopublikowanych wyników badania B. Lelonek-Kuleta „Uwarunkowania zdrowienia rodziny, w której występuje problem patologicznego hazardu. Analiza dostępnych w Polsce form pomocy specjalistycznej i nieformalnej” (złożony do publikacji).

⁵⁷ Więcej informacji nt. Funduszu znaleźć można na stronie <http://www.kbpn.gov.pl/portal?id=1768106>. Listę placówek świadczących specjalistyczną pomoc dla osób z uzależnieniami czynnościowymi znaleźć można w wyżej wymienionym Raporcie.

⁵⁸ Problem Gambling Intitut of Ontario. *Dépendances comportementales: introduction*, dostęp 12.05.2013 do www.problemgambling.ca.

⁵⁹ Bliżej z zasadami terapii poznawczo-behawioralnej patologicznego hazardu można zapoznać się w literaturze: B. Lelonek-Kuleta. *Terapia patologicznego hazardu – doświadczenia kanadyjskie*. „Świat Problemów” 242:2013 z. 3 s. 42-46; B. Lelonek-Kuleta. *Terapia patologicznego hazardu we Francji*. „Świat Problemów” 249:2013 z. 10 s. 42-46; B. Lelonek-Kuleta. *Pomoc rodzinie z problemem patologicznego hazardu – przykłady polskie i program kanadyjski*. „Roczniki Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej” 60:2013 z. 5 s. 125-141; B. Lelonek-Kuleta. *Jak pracować z patologicznym hazardzistą? cz. I*. „Świat Problemów” 223:2011 z. 8 s. 29-33; Lelonek-Kuleta, B. *Jak pracować z patologicznym hazardzistą? cz. II*. „Świat Problemów” 224:2011 z. 9 s. 28-32.

jest praca nad wzmocnieniem kompetencji życiowych, jako że uzależnienie często stanowi sposób radzenia sobie z trudnościami życiowymi w sytuacji, gdy osoba nie posiada umiejętności konstruktywnego ich rozwiązywania. W terapii patologicznego hazardu uwzględniany jest także wymiar duchowy osoby⁶⁰. Wsparcie dla bliskich zakłada przede wszystkim przełamanie milczenia, wstydu i towarzyszenie osobie bliskiej graczowi. Ważne jest, aby partner rozpoznał swoje uczucia towarzyszące mu w relacji z graczem i umiał je nazywać. Kolejną sprawą jest zdobycie umiejętności wyznaczania własnych granic (psychologicznych, finansowych itd.) oraz chronienia siebie czy dzieci (ochrona przed przemocą, czy degradacją materialną). Cenna formą wsparcia jest grupa terapeutyczna, w której w atmosferze bezpieczeństwa i zrozumienia można powiedzieć o tym, co najtrudniejsze. Dla pary, która chce ratować związek istotna jest umiejętność prawidłowego komunikowania się (problem najczęściej otwiera drogę niekończących się kłótni, oskarżeń czy wyrzutów).

Szczegółnej pomocy wymaga partner, u którego obserwuje się już objawy współuzależnienia. Psychoterapia osoby współuzależnionej w patologicznym hazardzie powinna obejmować następujące zagadnienia: 1) istota uzależnienia, 2) funkcjonowanie osoby uzależnionej oraz rozumienie jej zachowania, 3) leczenie uzależnienia, 4) wpływ uzależnienia na życie rodzinne, 5) współuzależnienie – twój udział w podtrzymywaniu problemu grania, 6) nadkontrola i bezsilność we współuzależnieniu, 7) nadodpowiedzialność we współuzależnieniu, 8) konsekwencje współuzależnienia, 9) zajęcie się własnym życiem, 10) twoje uczucia, 11) twoje potrzeby, 12) budowanie dobrych relacji z ludźmi, 13) zachowania asertywne, 14) dzieci w rodzinie z problemem uzależnienia, 15) przemoc, 16) rozwój osobisty⁶¹.

Zakończenie

Współczesne czasy można określić epoką obfitości. Nie brakuje niczego na półkach sklepowych, nie brakuje też możliwości rozwoju czy rozrywki. Współczesny człowiek otrzymuje więcej propozycji, niż jest w stanie wykorzystać, jednak trudno mu z nich zrezygnować. Koncentruje się zatem na gromadzeniu rzeczy i wykonywaniu czynności, które w powszechnym przekonaniu mogą uprzyjemnić mu życie. Ograniczenie życia tylko do sfery przyjemności przyczynia się z kolei do zatracenia umiejętności czerpania pozytywnych doznań z tzw. doświadczeń wewnętrznych. Człowiek może z czasem stać się niewolnikiem tego, co pierwotnie miało mu życie ułatwić. Do takiego stanu sprowadza się najogólniej mówiąc problem nałogu. Wielu badaczy akcentuje rolę kultury w kształtowaniu nałogów, obserwacja rzeczywistości to

⁶⁰ Ma to miejsce w programie Trimeridian opracowanym w szpitalu Weteranów (VA) w Brecksville, http://uzaleznieniabehawioralne.pl/pdf/Broszura_1_pazdziernik_2011.pdf.

⁶¹ A. Derwich-Nowak, A. *Patologiczny hazard*. Warszawa: Difin 2010 s. 163-164.

potwierdza (np. mówi się o współczesnej kulturze nałogów). Okazuje się jednak, że kultura danej epoki nie musi kształtować jednego typu zaburzenia. Badania wykazują bowiem, że w tej samej epoce to samo zaburzenie – na przykładzie analizowanego w artykule patologicznego hazardu – może powstawać i przebiegać na różne sposoby. Specjaliści zwracają uwagę w związku z tym na istotne znaczenie znajomości różnic kulturowych w rozumieniu danego zaburzenia oraz w podejmowaniu działań profilaktycznych. Interwencje podjęte wobec jednej grupy mogą bowiem okazać się nieskuteczne dla innej, ze względu na odmienne rozumienie i przeżywanie określonych pojęć i działań. Artykuł miał na celu zwrócenie uwagi na to zjawisko poprzez zaprezentowanie problemu patologicznego hazardu oraz różnic kulturowych związanych z jego rozwojem i przeżywaniem.

Literatura:

1. American Psychiatric Association 2013. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Fifth Edition.
2. Badora B., Gwiazda M., Herrmann M., Kalka J., Moskalewicz J.: Oszacowanie rozpowszechnienia oraz identyfikacja czynników ryzyka i czynników chroniących w odniesieniu do hazardu, w tym hazardu problemowego (patologicznego) oraz innych uzależnień behawioralnych. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej 2012.
3. Dodziuk A., Kapler L.: Nałogowy człowiek. Warszawa: Instytut Psychologii Zdrowia PTP 2007.
4. Boutin C., Ladouceur R.: Y a-t-il un joueur dans votre entourage? Québec: Les Éditions de l'Homme 2006.
5. Browne B.A., Browne D.J. (1993). Predictors Of Lottery Gambling Among American College Students. "The Journal of Social Psychology" 134:1995 z. 3 s. 339-347.
6. Ciarrocchi J., Hohmann A.A.: The family environment of married male pathological gamblers, alcoholics, and dually addicted gambler. "Journal of gambling behavior" 5:1989 z. 4 s. 283-291.
7. Costes J.M., Pousset M., Eroukmanoff V., Le Nezet O., Richard J.B., Guignard R., Beck F., Arwidson P.: Les niveaux et pratiques des jeux de hasard et d'argent en 2010. "Tendances" 77:2011 s. 1-8.
8. Darbyshire P., Oster C., Carrig H.: (2001). The Experience of Pervasive Loss: Children and Young People Living In a Family Where Parental Gambling Is a Problem. "Journal of Gambling Studies" 17:2001 z. 1 s. 23-45.
9. Duong T., Ohtsuka K.: Vietnamese Australian gamblers' view on luck and winning: A preliminary report, Developing strategic alliances: Proceedings of the 9th national association for gambling studies conference, s. 151-160. Gold Coast, Queensland 2000.

10. Gabb D.: Beliefs and value system: Understanding all Australians. "Consumer Right Journal" 3:1998 z. 1, dostęp 12.08.2014 do <http://www.collectionscanada.gc.ca/eppp-archive/100/202/300/e-gambling/html/2003/no8/archive/pdf/EJGI-issue3/EJGI-issue3-opinion.pdf>.
11. Guillou-Landréat M., Grall-Bronnec M., Vénisse J.-L.: Addictions comportementales. "Presse Médicale" 41:2012 s. 1271–1275.
12. Helly D. (1997). Revue des études ethniques au Québec. Projet Métropolis, Immigration et Citoyenneté Canada 1997.
13. Hong Y., Chiu C.: Sex, locus of control, and illusion of control in Hong Kong as correlates of gambling involvement. "The Journal of Social Psychology" 128:1988 z. 5 s. 667-674.
14. Hudak C.J., Varghese R., Politzer R.M.: Family, marital, and occupational satisfaction for recovering pathological gamblers. "Journal of Gambling Behavior" 5:1989 s. 201-210.
15. Jacobs D.R., Marston A.R., Singer R.D., Widaman K., Little T., Veizades J.: Children of Problem Gamblers. "Journal of Gambling Behaviour" 5:1989 z. 4 s. 261-267.
16. Korn D., Tepperman L.: At Home with Gambling. Ontario Problem Gambling Research Centre 2003.
17. Ladouceur R., Sylvain C., Boutin C., Doucet C.: Le jeu excessif, comprendre et vaincre le gambling. Québec: Les Éditions de l'Homme 2000.
18. Lelonek-Kuleta B.: Psychospołeczne korelaty uzależnień od gier hazardowych. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2012.
19. Lesieur H.R., Rothschild J.: Children of Gamblers Anonymous Members. "Journal of Gambling Behaviour" 5:1989 z. 4 s. 269-281.
20. Mellibruda J., Sobolewska-Mellibruda Z.: *Integracyjna psychoterapia uzależnień*. Warszawa: Instytut Psychologii Zdrowia PTP 2006.
21. Ministerstwo Finansów. Informacja o realizacji ustawy o grach hazardowych w 2012 roku. Warszawa: Ministerstwo Finansów 2013.
22. Moskovitch A.: Mettre en jeu l'avenir (de nos enfants). Les jeux de hazard, un enjeu de politique familiale. Ottawa Ontario: L'Institut Vanier de la famille 2006.
23. NGISC. National Gambling Impact Study Commission: Final Report. August (1999), dostęp 14.08.2014 do <http://www.ncfpc.org/specialngisc.html>
24. Papineau, E. (2001). Le jeu pathologique dans la communauté chinoise, une vision anthropologique. *Loisir et Société*, 24(2) s. 557-582, dostęp 20.04.2009 do <http://id.erudit.org/iderudit/000195ar>.
25. E. Papineau, S. Chevalier, D. Helly, A. Belhassen, Fu Sun, L. Campeau. Les jeux de hasard et d'argent dans les communautés maghrébine, centreaméricaine, haïtienne et chinoise de Montréal: faits saillants. Institut national de santé publique du Québec 2005.

26. Problem Gambling Intitut of Ontario. Dépendances comportementales: introduction. dostep 12.05.2013 do www.problemgambling.ca.
27. SFCGM (1997). Jeux et jeu problématique chez les adultes chinois du Québec: une étude exploratoire. SFCGM, Service à la famille chinoise du Grand Montréal.
28. Sullivan S.: Why compulsive gamblers are at high suicide risk. "Community Mental Health in New Zeland" 8:1994 s. 40-47.
29. Wojewódzka B., Dąbrowska K.: Gra, zabawa czy nałogowe granie? Warszawa: PAMPAMEDIA 2011.
30. Woronowicz B.: Hazard i rodzina. W: B. Woronowicz. Hazard, historia, zagrożenia i drogi wyjścia. Poznań: Media Rodzina Sp. z o.o. 2012.

Strony internetowe:

www.jeu-aidereference.qc.ca. Les conséquences du jeu excessif sur le conjoint et la famille.

www.problemgambling.ca. Les effets du jeu sur les familles.

Анотація

Залежність від азартних ігор (ігроманія), або патологічний азарт, є першою, представленою в п'ятому виданні Класифікації психічних розладів Американської психіатричної асоціації (DSM-V), так званою функціональною (поведінковою) залежністю. Віднесення цього виду розладу до категорії залежності обумовлене, зокрема, наявністю великої кількості симптомів, схожих із симптомами залежності від хімічних (психоактивних) речовин (неконтрольоване намагання, пристрасне захоплення, нездоланий потяг, втрата контролю над поведінкою, незважаючи на руйнівні та небезпечні наслідки, потреба в гіперактивації поведінки). Подібність між цими розладами не обмежується тільки симптомами, а стосується також і наслідків. Важливою особливістю є їхня багатовимірність та той факт, що вони впливають на всю систему, в якій живе залежна особа. Системою, яка найбільшою мірою страждає від ігроманії, є родина.

Азартні ігри в Польщі є дуже прибутковим сектором економіки, який розвивається швидкими темпами. Доход держави у вигляді податків від азартних ігор склав в 2012 році 1 441, 63 млн. польських злотих. Найбільш популярними серед поляків видами ігор є ті, які поширюються спортивними тоталізаторами. Групи, серед яких домінує захоплення азартними іграми – чоловіки (58,4% всіх гравців), люди у віці 55-64 років (21,5%) і 25-34 років (19,6%), сільські жителі (28,6%), люди із середньою освітою (38,5%). Опитування CBOS (*Центру дослідження суспільної думки*) доводять, що 3,7% дорослих поляків перебувають в категорії ризику здобуття залежності від азартних ігор, в той час як залежними є 0,2%

дорослого населення Польщі. Важливо, що 15% осіб, які захоплюються азартними іграми, ризикують потрапити у залежність від них. Причинами захоплення азартними іграми, які найчастіше наводять поляки, є такі: підвищення сімейного бюджету (41%), відчуття щастя (25,2%), скорочення «екстра» витрат (подорожі, автомобіль) (22,3%), «вбиття» часу (17, 7%), відчуття емоцій, пов'язаних з грою (16,7%), зменшення фінансових проблем (14,8%), звичка (6,3%), потреба в компанії (3%), заспокоєння (1,6%). Виникненню залежності сприяють певні риси особистості, такі як: підвищений рівень нервовості, знижена самооцінка, знижений рівень самоконтролю, нездатність відкласти задоволення (винагороду), недостатність навичок міжособистісного спілкування, низький рівень стійкості до стресу, гедоністичні схильності.

Вважається, що наслідки залежності від азартних ігор виявляються у 7-10 осіб з оточення гравця. Патологічна залежність від азартних ігор надзвичайно деструктивно впливає на родину, порушуючи її стабільність та єдність, руйнуючи довіру, стаючи джерелом конфліктів, емоційних, психологічних та фінансових проблем, особливо сильно впливаючи на порушення поведінки та функціонування дітей. Згідно з дослідженнями, діти ігromанів в більшості випадків мають серйозні проблеми з емоційним та психічним здоров'ям в дорослому житті, на відміну від тих дітей, які виховувалися в здорових родинах. Уся родина залежного ігromана проходить через чергові фази сильних, негативних емоцій, до яких належать: фаза сумніву (невіра, заперечення проблеми), фаза стресу (накопичення негативних емоцій, безпорадність, відчуття вини, тривога, депресія) і фаза виснаження. Без відповідної підтримки члени родини, особливо партнери ігromана, підпадають під ризик розвитку комплексу неадаптаційних симптомів, які називаються співзалежністю.

Дослідження доводять, що дуже важливу роль – як в плані відношення людей до азартних ігор, так і щодо посилення азартної активності та характеру розвитку залежності від ігор – відіграє культурний чинник. Знання цих відмінностей є надзвичайно важливим для організації допомоги представникам різних культур, які мають залежність від азартних ігор. Виявляється, що культурні переконання можуть сильно впливати на готовність або навіть здатність до отримання допомоги від фахівця, який представляє іншу націю та має інші переконання. Прикладом можуть бути китайські емігранти, які живуть в Канаді та які маючи залежність від азартних ігор не користуються допомогою, незважаючи на те, що висловлюють зацікавленість нею. В цьому випадку велике значення має розуміння ними таких понять: призначення (доля), щастя, праця, гроші. Китайці переконані, що життєвій вдачі сприяє *Ming*, тобто призначення записане на небесах, яке вони все життя намагаються прочитати. Одним із способів виявити власне призначення є, зокрема,

гра в азартні ігри, яку китайці використовують з цією метою впродовж багатьох століть. На відношення до азартних ігор також має великий вплив характер китайського суспільства та інші чинники цієї сфери. Друга частина статті представляє відношення до азартних ігор в окремих країнах, до яких, окрім Китаю, належать: Латинська Америка, Карибський регіон, аборигени, Росія.

